

KRIMINALOMSORGEN

Fagstrategi om personer dømt for seksuallovbrudd

2022 - 2026

Hvorfor en egen strategi for personer dømt for seksuallovbrudd?

Arbeidet med personer dømt for seksuallovbrudd må være tuftet på godt kriminalomsorgsarbeid på samme måte som for alle andre lovbruddskategorier. Det er likevel fire grunner til at det er behov for en egen strategi for vårt arbeid med personer dømt for seksuallovbrudd og som tiltakene i denne strategien retter seg mot:

For det første er kunnskapsgrunnlaget om den økende gruppen av personer som begår seksuallovbrudd i Norge begrenset. Det gjelder både samfunnets kunnskap om personer som er dømt for seksuallovbrudd, men også måten kriminalomsorgen jobber med denne gruppen. Vi trenger mer kunnskap om denne heterogene gruppen og effektene av virkemidlene for å tilbakeføre bedre.

For det andre er det mange personer som er dømt for seksuallovbrudd som *ikke føler seg trygge* under straffegjennomføringen. For en del fører det til isolasjon, og vegring mot å jobbe med utfordringer knyttet til egen kriminalitet.

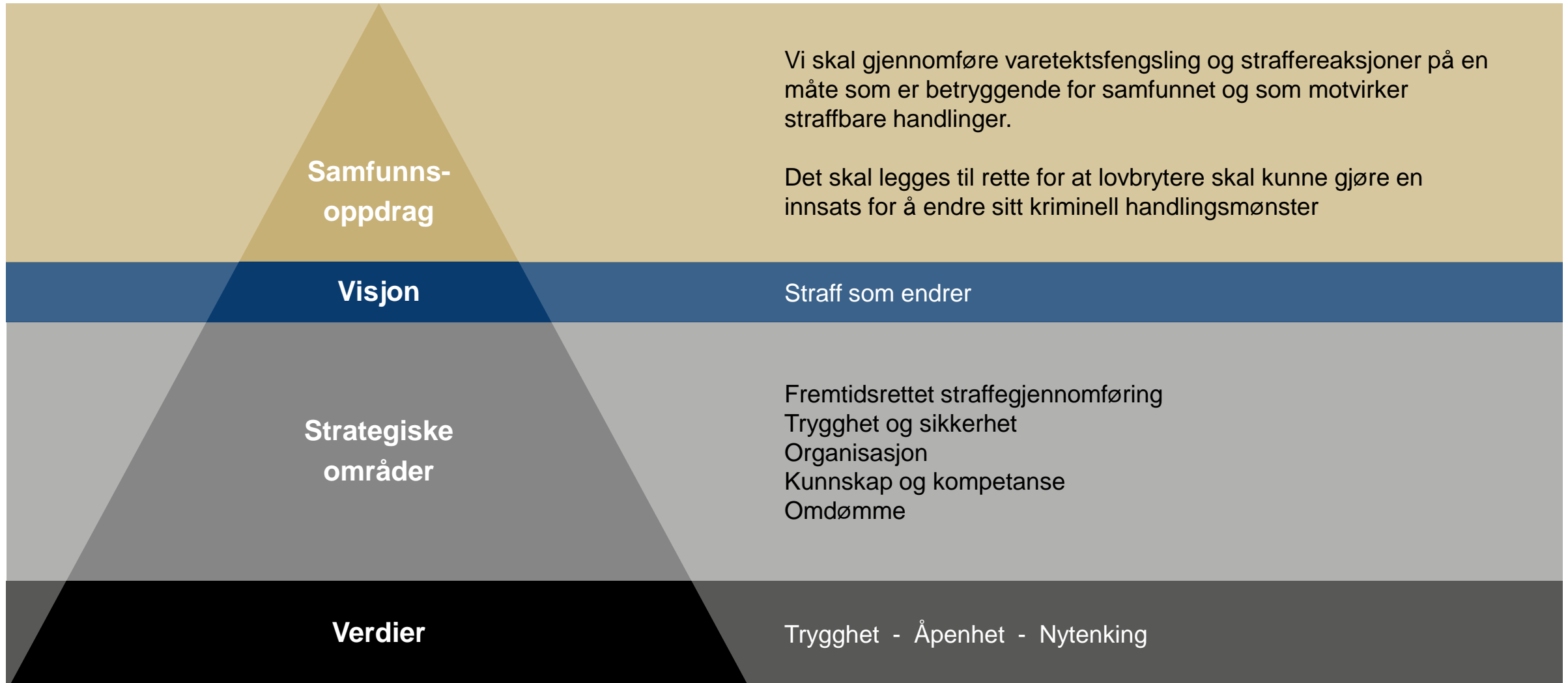
For det tredje er tilbakeførings- og nettverksarbeidet for personer dømt for seksuallovbrudd mer sammensatt enn for andre domfeltkategorier. Det er utfordringer knyttet til for eksempel bosetting- og nettverksarbeid som er viktige beskyttelsesfaktorer for å hindre ny kriminalitet.

Til slutt, og viktigst, seksuallovbrudd har store omkostninger for både ofre, pårørende og samfunnet. Kriminalomsorgen har ansvar for å tilrettelegge for at personer dømt for seksuallovbrudd, kan gjennomføre en straff som reduserer risikoen for tilbakefall til nye seksuallovbrudd og annen kriminalitet etter endt straff.

Denne strategien inneholder tiltak knyttet til de særskilte utfordringene for personer dømt for seksuallovbrudd.

Lillestrøm 31.03.2022

Heidi Bottolfs
Avdelingsdirektør
Forebygging, tilbakeføring og sikkerhet

Sammenheng med virksomhetsstrategien

Kriminalomsorgens virksomhetsstrategi gir en tydelig retning for hvordan vi de neste årene skal løse våre oppgaver på en systematisk og helhetlig måte. Målene i virksomhetsstrategien er innarbeidet i fagstrategien for personer dømt for seksuallovbrudd.

Framtidsrettet straffegjennomføring

Første steg i tilbakeføringsarbeidet er bedre kartlegging av domfeltes individuelle behov, ressurser og risiko for ny kriminalitet. Kartleggingen skal bidra til et bedre individuelt tilpasset innhold, risikovurderinger og progresjon i straffegjennomføringen.

Seksuallovbruddsdømte som isolerer seg skal motiveres til ta imot tilbud om aktivisering og fellesskap for å unngå isolasjonsskader. Innholdet i straffegjennomføringen skal øke domfeltes mesteringssevne og kvalifisere dem til å leve et lovlydig liv etter endt straffegjennomføring. Kompetansebygging ved utdanning og arbeid i fengsel, kan bidra til økt selvaktelse og reintegrering i samfunnet.

Det skal foretas en screening av alle personer som er dømt for seksuallovbrudd om de er aktuelle for Basis behandling, som er et samarbeid med helse- og omsorgstjenesten og spesialisthelsetjenesten. Kriminalomsorgen skal tilrettelegge for at domfelte med høy risiko for tilbakefall til kriminalitet tilbys Basis-behandling. Personer dømt for seksuallovbrudd skal ved behov motta velferdstjenester fra samarbeidende etater og fra frivillige- og brukerorganisasjoner.

Trygghet og sikkerhet

Det er behov for individuelle risikovurderinger og systematisk planarbeid under straffegjennomføringen, for å sikre en forutsigbar og trygg overgang til samfunnet.

Den alvorlige kriminaliteten er relatert til stigma og kan føre til at de dømte isolerer seg og frykter trusler og vold. Kriminalomsorgen skal være aktivt til stede for å skape trygghet både for innsatte og ansatte.

Personer dømt for seksuallovbrudd har begått alvorlig kriminalitet som kan påføre ofrene store psykiske og sosiale skadevirkninger, og være en personlig belastning for pårørende. Kriminalomsorgen skal ivareta offer- og pårørendeperspektivet.

Digitale kontrolltiltak kan øke sikkerheten

Moderne digitale kontrolltiltak kan øke progresjonsmulighetene og gi mer målrettet tilbakeføring for personer dømt for seksuallovbrudd. Samtidig kan slike former for kontroll øke tryggheten for samfunnet og for ofrene for alvorlig kriminalitet, ved at kriminalomsorgen varsles ved brudd. Utvikling av digitale kontrolltiltak, som benyttes ved åpnere straffegjennomføringsformer, kan også styrke tilbakeføringsarbeidet og integrering av domfelte i samfunnet.

Kunnskap og kompetanse

Det er behov for økt kunnskap om effekter av tiltak og økt kompetanse hos ansatte for å anvende kunnskapen i praktisk arbeid. Det skal utvikles en kunnskapsbasert praksis basert på forskning, analyser og systematiske erfaringer.

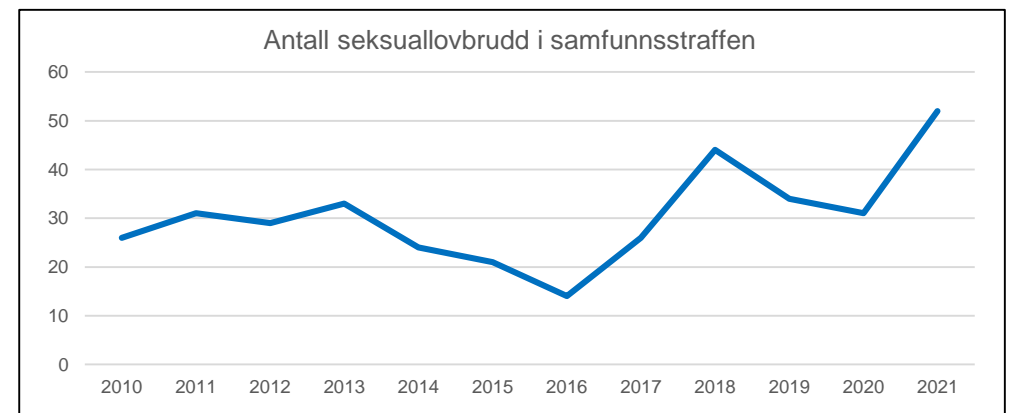
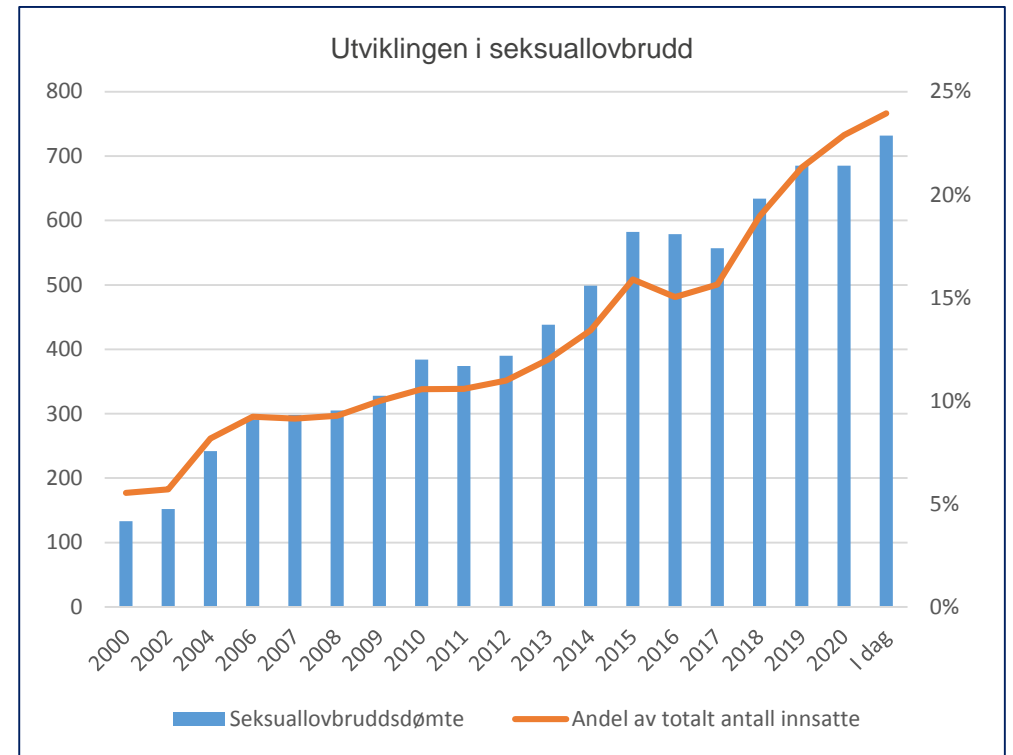
Utviklingstrekk for seksuallovbrudd

Seksuallovbrudd i straffegjennomføring i fengsel og samfunn omfatter voldtekt, overgrep mot barn, incest, blotting, samt nettkriminalitet som er en nyere og økende form for seksuallovbrudd.

Økt domslengde som følge av straffeskjerpelser, har ført til at kriminalomsorgen har ansvar for en stadig økende andel personer som er dømt for seksuallovbrudd. Politi og påtalemyndighet prioriterer etterforskning av seksuallovbrudd høyt og det antas at antall seksuallovbruddsdømte i kriminalomsorgen vil øke i årene framover.

I år 2000 utgjorde personer dømt for seksuallovbrudd 6 % av alle domfelte i fengsel. I 2020 var denne andelen økt til nærmere 25 % av de som til enhver tid er i fengsel. Antall personer dømt til forvaring for seksuallovbrudd er mer enn tredoblet siden 2007. Cirka 30 % av unge i alderen 15-24 år i fengsel er dømt for seksuallovbrudd. Straffen har økt mest for voldtekt, der gjennomsnittsstraffen er doblet fra to til fire år. Det største volumet av seksuallovbrudd er likevel annen kriminalitet enn voldtekt.

Det har vært en mindre økning i antall personer dømt for seksuallovbrudd i straffegjennomføring i samfunn i de senere år. Om lag 3 prosent av alle iverksatte saker i straffegjennomføring i samfunn gjelder seksuallovbrudd. Langt flere personer dømt for seksuallovbrudd får samfunnsstraff og flere prøveløslates fra fengsel. En fjerdedel av de som prøveløslates er dømt for seksuallovbrudd.

Hva vet vi om personer dømt for seksuallovbrudd som gjennomfører straff?

Personer dømt for seksuallovbrudd er en heterogen gruppe med individuelle forskjeller som fordrer riktig «match» mellom innsats og målgruppe. Det er generelt lavere tilbakefall for seksuallovbruddsdømte enn for andre lovbruddskategorier (Sandbukt et al., 2020), men tilbakefallet varierer innad i gruppen. Effektiv forebygging bør være målrettet og individualisert.

Studier nasjonalt og internasjonalt har funnet negative holdninger til gruppen som er dømt for seksuallovbrudd, også blant fengselsansatte (Kjelsberg et al., 2007; Kjelsberg & Loos, 2008; Willis et al. 2010; Friestad et al., 2021).

Flere studier viser til at det er en sårbar gruppe innsatte med særskilte utfordringer (Levins, 2014), og hvordan det kan tilrettelegges bedre (Blagden et al., 2016). Andre studier peker på hvordan personer dømt for seksuallovbrudd opplever at straffegjennomføringen ikke hjelper dem til å ta tak i sin egen problematikk (Levins & Mjåland (2021) eks Bullock & Bunce, 2020).

Kunnskapsgrunnlaget er begrenset, men spesifikke rehabiliterende enkelttiltak har vist tydelig effekt i internasjonale studier (Hanson et.al.2002, Løsel & Schmucker 2005, Hanson et al 2009, Schmucker og Løsel 2015 og Gannon et al 2019). Et straffegjennomføringsmiljø som hindrer moralsk fordømmelse, gir støtte, mulighet for endring, jobbe med kriminaliteten og motta behandling, kan skape trygghet, øke motivasjonen og bidra til god tilbakeføring.

Forskning om hva som bedrer effekten av behandling for dømte for seksuallovbrudd, tyder på at kognitiv atferdsterapi, individuelle samtaler, straffegjennomføring utenfor fengsel og behandling basert på individuell risikovurdering, kan øke effekten av behandling (Harrison et.al.2020, Mews et.al. 2017, Schmucker og Løsel 2017, Martinez-Catena et. al. 2019).

Det er få, men lovende resultater fra studier som har sett på sammenhengen mellom straffegjennomføringsmiljø/-klima i fengsel og redusert tilbakefall generelt (eks Auty & Liebling, 2020). Det er behov for mer forskning i en norsk kontekst om potensielt viktige innsatsområder, herunder om gode tiltak virker bedre i fengsler med et rehabiliteringsfremmende klima og hvilke faktorer som er viktig i tilbakeføringsarbeidet med personer dømt for seksuallovbrudd.

KRIMINALOMSORGEN

Utfordringsbildet

Utfordringsbildet

Seksuallovbrudd er utfordrende og har store personlige og økonomiske kostnader for samfunnet, som gjør effektiv forebygging særlig viktig. Personer dømt for seksuallovbrudd har store individuelle forskjeller i problematikk, behov og risiko for tilbakefall. Noen er ressurssterke, andre har lettere psykisk utviklingshemming, andre har volds- og/ eller rusproblemer og psykiske lidelser. Mange har omfattende behov for bistand til å skaffe bolig, arbeid og opplæring, behandling, sosialt nettverk mv.

Seksuallovbrudd er dypt integritetskrenkende

Seksuallovbrudd uansett form, er dypt integritetskrenkende og har ofte alvorlig helsemessige og sosiale konsekvenser for de fornærmede. Særlig sårbare er barn som ofre. Tiltak for å motvirke tilbakefall til seksuallovbrudd er av betydning for fornærmede og for samfunnets trygghet.

Personer dømt for seksuallovbrudd møtes med fordømmelse

De kan bli møtt med fordømmelse av samfunnet eller under straffegjennomføringen. Frykt for å bli møtt på en dømmende måte av medinnsatte og ansatte, kan motvirke åpenhet og gjøre det vanskelig for domfelte å delta i kriminalomsorgens aktivitetstilbud, samtaler og programmer, og i behandling av helsetjenesten. Mange velger å isolere seg av redsel for trusler eller annen utstøting fra fellesskapet, som kan motvirke reintegrering i samfunnet. Andre benekter eller ønsker ikke å forholde seg til sin egen alvorlige kriminalitet. Det mangler også en kultur for å snakke om seksuallovbrudd blant ansatte i kriminalomsorgen, slik at ansatte i møte med målgruppen kan oppleve usikkerhet i tilbakeføringsarbeidet.

Begrensede progresjonsmuligheter

Personer med seksuallovbrudd har som andre innsatte med de lengste dommene begrensede muligheter for progresjon i straffegjennomføringen. Aktuelle vilkår ved prøveløslatelse er begrenset, likeledes adgangen til straffegjennomføring med Elektronisk kontroll. Med unntak av Static-99 som benyttes i Basis, mangler kriminalomsorgen standardiserte risikokartleggingsverktøy og en større meny for kontrollmuligheter ved permisjoner.

Mangel på kompetanse og kunnskap

Ansatte i kriminalomsorgen mangler kunnskap, kompetanse og verktøy for å kunne tilby et tilpasset spesialisert innhold i straffen til personer dømt for seksuallovbrudd. Kunnskapsgrunnlaget er også mangelfullt, særlig nasjonalt. Det er behov for flere og mer spissede tiltak i tilbakeføringstilbudet til gruppen. Det er ikke individuelt tilpassede behandlingstilbud for personer dømt for seksuallovbrudd som ikke er i målgruppen for Basis behandling.

Effekten av fagstrategien - et framtidssbilde

Vi jobber sammen mot følgende framtidssbilde i 2026

- Alle personer som er dømt for seksuallovbrudd får individuell behovs- og ressurskartlegging. Systematiske risikokartlegginger og risikovurderinger er gjennomført. Det er forpliktende avtaler mellom kriminalomsorgen og de dømte om individuelle straffegjennomføringsløp.
- Kriminalomsorgen skaper trygge fellesskap og aktivitetsarenaer for personer dømt for seksuallovbrudd.
- Kriminalomsorgen har utviklet kunnskapsbaserte kriminalitetsforebyggende metoder og tiltak for samtaleverktøy, seksuallovbruddsprogram og motivasjon til behandling for seksuallovbrudd og relatert kriminalitet.
- Personer dømt for seksuallovbrudd har ved endt dom et trygt sted å bo og er i skole eller arbeid. De får behandling for seksuallovbrudd, rusproblemer og psykiske lidelser, har et sosialt nettverk og andre kriminalitetsforebyggende tiltak.
- Ingen dømte for seksuallovbrudd løslates direkte fra fengsel med høyt sikkerhetsnivå. Alle tilbys progresjon ved overføring til lavere sikkerhetsnivå og /eller straffegjennomføring i samfunnet/ prøveløslatelse, og blir bedre integrert i samfunnet.
- Tilbakeføringsarbeidet som startet i fengsel er videreført ved prøveløslatelse med møteplikt. Både kontroll og helhetlig rehabilitering med tilpassede mestingsstrategier, formalisert etatssamarbeid og frivillige organisasjoner som bidrar til et styrket sosialt nettverk, er innholdet i møteplikten.
- Digitale kontrolltiltak benyttes til en sikkerhetsmessig forsvarlig straffegjennomføring, hvor både hensyn til domfeltes rehabilitering og samfunnets og fornærmedes behov for beskyttelse ivaretas.
- Kriminalomsorgen skaper trygghet for fornærmede og pårørende ved å gi informasjon og rutinemessig varsling.

På individnivå skal mennesker hjelpes til å komme i arbeid eller utdanning, få behandling ved behov, bli integrert i samfunnet og ha fravær av kriminalitet.

På samfunnsnivå vil effekten være færre framtidige ofre for alvorlig kriminalitet, og reduserte utgifter til straff og hjelpetiltak.

KRIMINALOMSORGEN

Tiltak

Tiltak 1 Redusert isolasjon

I fengsel kreves en særlig innsats for å redusere omfanget av selvisolasjon blant personer dømt for seksuallovbrudd.

Kriminalomsorgen skal legge til rette for trygge miljøer blant innsatte som reduserer selvisolasjon.

- Kriminalomsorgen skal ved holdningsskapende arbeid utvikle en kultur blant ansatte og medinnsatte som ivaretar et trygt straffegjennomføringsmiljø for alle.
- Kriminalomsorgen skal utrede en policy for organisering og plassering av personer dømt for seksuallovbrudd. Utredningen skal omfatte hvordan avdelinger bør settes sammen for å ivareta kriminalomsorgens behov for sikkerhet, kompetanse og målgruppens behov for trygghet.

Tiltak 2 Styrket innhold rettet mot lovbruddet

- Kriminalomsorgen skal øke bruken av eksisterende metoder og samtaleverktøy for personer som er dømt for seksuallovbrudd.
- Seksuallovbruddsprogram i kriminalomsorgen skal benyttes ved flere enheter og tilbys alle domfelte som har behov for det.
- Seksuallovbruddsprogram skal være anbefalt av KRUS eller spesialisthelsetjenesten.
- Det skal i strategiperioden vurderes om menyen av samtaleverktøy og programmer bør utvides.
- Tilbakeføringsarbeidet i fengsel skal videreføres og styrkes ved løslatelse og overføring til straffegjennomføring i samfunn.

Tiltak 3

Enheter som tilbyr BASIS har spisskompetanse

Alle enheter som tilbyr BASIS (Behandling av seksuallovbrudds-problematikk i spesialisthelsetjenesten) skal ha spisskompetanse på motivasjon og tilrettelegging for et trygt straffegjennomførings-miljø og god tilbakeføring.

Alle enheter som tilbyr BASIS skal :

- Bygge opp og vedlikeholde spisskompetanse om individuelle, gruppe- og miljørettede tiltak for personer dømt for seksuallovbrudd.
- Utvikle et straffegjennomføringsmiljø som skaper trygghet, tillit og motivasjon for behandling, progresjon og tilbakeføring.
- Tilby faglig veiledning fra personell med spisskompetanse på fagfeltet, til ansatte som arbeider med personer dømt for seksuallovbrudd.
- BASIS-fengsler skal bidra i forskning og utvikling av en kunnskapsbasert praksis.

Tiltak 4

Samordnet kontroll og tilbakeføring

Kriminalomsorgen skal i tilbakeføringsarbeidet jobbe med særlige utfordringer hos gruppen, som egnet bolig og sosialt nettverk. Sammen med arbeid, utdanning og behandling er dette viktige beskyttelsesfaktorer for å kunne integreres i samfunnet og hindre ny kriminalitet.

- Alle personer dømt for seksuallovbrudd skal risikokartlegges og tilbys behovs- og ressurskartlegging (BRIK).
- Personer dømt for seksuallovbrudd som har behov for å utvikle sosiale ferdigheter skal tilbys sosial trening og botrening.
- Tiltak som øker domfeltes livsmestring skal styrkes i samarbeid med velferdsetatene og frivillige organisasjoner.
- Regelverket for overføring til straffegjennomføring i samfunnet skal revideres, herunder vilkår for og forpliktende kriminalitetsforebyggende tiltak som supplement til møteplikt ved prøveløslatelse.

Tiltak 5

Innholdet i samfunnsstraffen er tilpasset målgruppen

Personer som dømmes til samfunnsstraff med seksuallovbrudd skal tilbys BRIK, risikokartlegging og et innhold som kan motvirke ny kriminalitet.

- I samarbeid med oppdragsgivere for samfunnsnyttig tjeneste og andre eksterne aktører, skal det sikres et egnet tilbud til personer dømt for seksuallovbrudd.
- Det skal utredes om det er andre tilbud som er særlig egnet for denne målgruppen som får samfunnsstraff, herunder kriminalitetsforebyggende samtaler.

Tiltak 6

Styrket sosialt nettverk

- Samarbeidet med frivillige- og brukerorganisasjoner som tilbyr individuelle- og gruppetilbud til personer dømt for seksuellivbrudd skal styrkes.
- Individuelt tilpassede sosiale nettverkstilbud i overgangen fra fengsel til samfunn skal styrkes. Særlig gjelder det nettverkstilbud hvor personer dømt for seksuallovbrudd kan integreres i lokalsamfunn og grupper i storsamfunnet.
- Frivillige organisasjoner skal tilbys opplæring av kriminalomsorgen for å kunne gi et tilpasset tilbud om relasjonsarbeid og sosialt nettverk til personer dømt for seksuallovbrudd.

Tiltak 7 Styrket progresjon

Det skal tilrettelegges for helhetlige og forutsigbare progresjonsforløp for personer som er dømt til fengselsstraff eller forvaring for seksuallovbrudd.

Personer som er dømt for seksuallovbrudd skal så langt det er mulig ikke løslates direkte fra fengsel med høyt sikkerhetsnivå.

- Alle enheter og alle sikkerhetsnivå skal være tilrettelagt for, og ha nødvendig kompetanse til å ta i mot personer dømt for seksuallovbrudd.
- Progresjon fra fengsel med høyt sikkerhetsnivå til fengsel med lavere sikkerhetsnivå og overføring til straffegjennomføring i samfunnet, skal tilbys på bakgrunn av individuelle risikovurderinger og behov for tilbakeføring.
- Progresjonsmuligheter for forvaringsdømte skal bedres ved å øke antall tilrettelagte fengselsplasser ved lavt sikkerhetsnivå og overgangsboliger.
- Regelverket for frigang, herunder for forvaringsdømte, skal vurderes.

Tiltak 8 Økt bruk av digital kontroll

Digitale kontrolltiltak vil bidra til økt sikkerhet, bedre tilrettelegging og øke mulighetene for hensiktsmessig progresjonsforløp fra fengsels- og forvaringsstraff. Det vil bidra til styrket progresjon for personer dømt for seksuallovbrudd.

Digitale kontrolltiltak muliggjør gode progresjonstiltak innenfor en sikkerhetsmessig forsvarlig ramme, fordi kontrollen styrkes og kriminalomsorgen varsles ved brudd. For de mest alvorlige tilfellene bør sporings- og posisjoneringsteknologi brukes.

- Etablere bruk av digitale kontrolltiltak ved permisjon, frigang og møteplikt ved prøveløslatelse fra fengsels- og forvaringsstraff. Vilkår om bruk av digitale kontrolltiltak bør kunne fastsettes der det fremstår som nødvendig for en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring eller når det anses hensiktsmessig for å kontrollere at øvrige vilkår overholdes.
- Kriminalomsorgen skal utrede om det er behov for flere, individuelt tilpassede vilkår ved prøveløslatelse. Det bør vurderes vilkår om forbud mot å benytte elektroniske hjelpemidler til å søke kontakt med bestemte personer.
- Det initieres et formelt samarbeid med politiet om mulighet for kontroll av nettbaserte tjenester ved permisjoner, frigang og møteplikt ved prøveløslatelse.

Tiltak 9

Fornærmede er bedre ivaretatt

- Personer dømt for seksuallovbrudd skal prioriteres til rask innkalling til straffegjennomføring. Det forutsettes at kriminalomsorgen har et nært samarbeid med øvrige aktører i straffesakskjeden.
- KDI skal gjennomgå varslingsrutiner i dialog med strafferettskjeden, for å sikre at fornærmedes ønsker om å bli varslet ivaretas best mulig.
- KDI skal i samarbeid med Sekretariatet for Konfliktråd gjennomgå standardisert informasjon til fornærmede for å sikre at de ivaretas best mulig.
- I samarbeid med lokale konfliktråd skal kriminalomsorgen tilrettelegge for at fornærmede og domfelte får tilbud om gjenopprettende prosesser under straffegjennomføring. Det forutsettes at domfelte erkjenner egen kriminalitet og at fornærmede samtykker.
- Kriminalomsorgens brukerråd skal inkludere organisasjoner som representerer fornærmede.

Tiltak 10

Kunnskapsbasert praksis

- Kunnskapsgrunnlaget skal økes og benyttes til å utvikle nye tiltak med utgangspunkt i type seksuallovbrudd, risikoprofil og behov.
- KRUS skal videreutvikle fagnettverket om behov for forskning om seksuallovbrudd. KRUS skal utforske ulike kunnskapsbaserte rehabiliteringstilnærminger, og ha kunnskap om virksomme tiltak for personer dømt for seksuallovbrudd.
  - KRUS skal utvikle et kunnskapsgrunnlag om i hvilke soningsmiljøer tiltakene har best effekt på målgruppen.
  - KRUS skal utvikle kurs for ansatte i kriminalomsorgen om motivasjonsarbeid overfor personer dømt for seksuallovbrudd.
  - Kunnskapsgrunnlaget og tiltak for unge under 25 år dømt for seksuallovbrudd skal vurderes særskilt i samarbeid med helsemyndighetene.

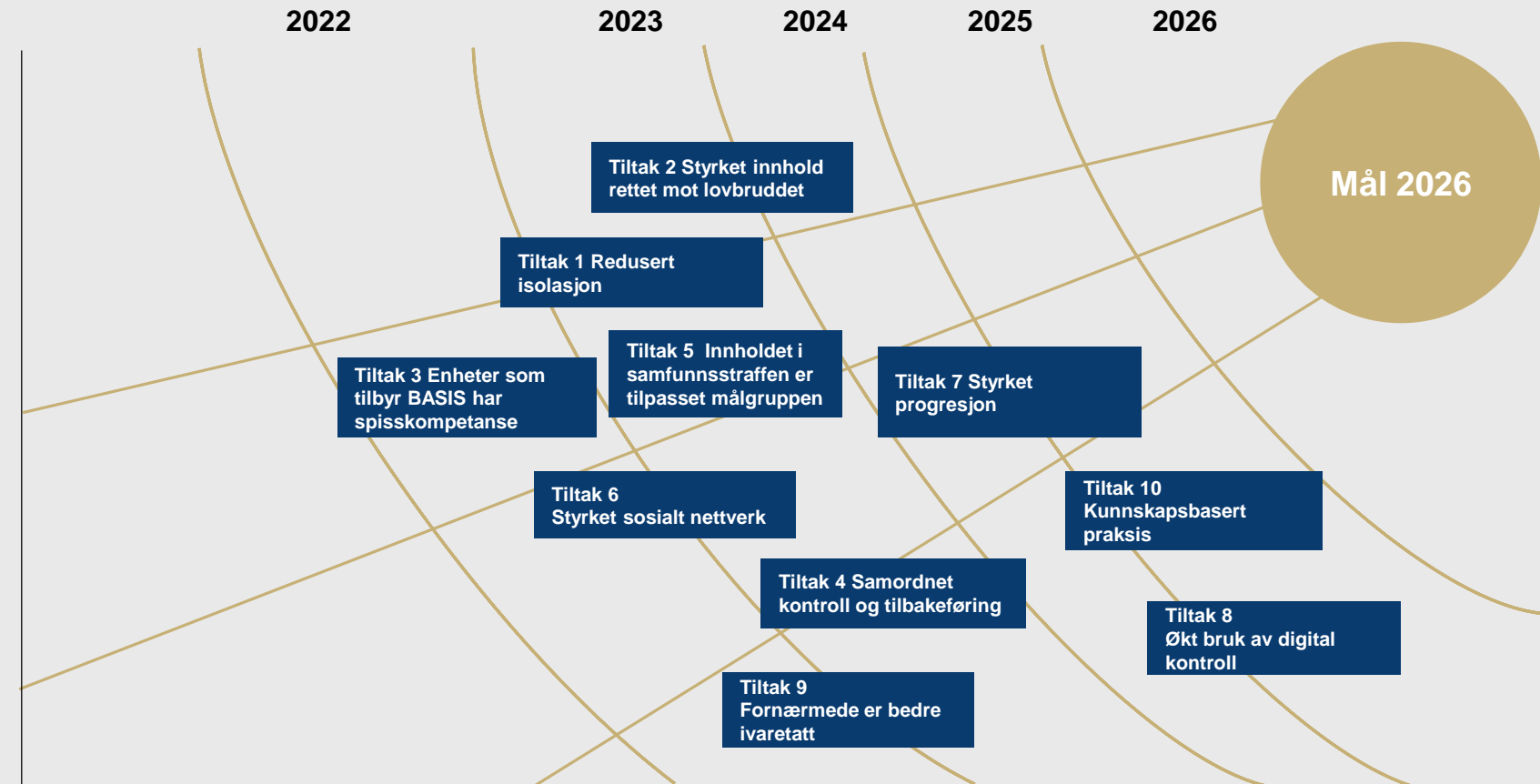

Fagstrategiens milepæler

I figuren er det angitt når det skal settes særlig fokus på de ulike tiltaksområdene i fagstrategien. Målet er at alle tiltak skal være gjennomført ved strategiperiodens utløp.

Det kan skje endringer i denne planen fordi noen av tiltakene krever lovendring, økte driftsrammer eller er avhengig av eksterne samarbeids-partnere.

KDI har ansvaret for å følge opp implementeringen av fagstrategien.

Tilgjengelige programmer og samtaleverktøy for personer dømt for seksuallovbrudd

Tiltak i samarbeid kriminalomsorg og helsetjeneste

- Program Relasjon og samspill (ROS)
- Sinnemestringsprogram Brøset
- SOTP program Bergen
- Program for seksuallovbruddsdømte Trondheim.
- Program for seksuallovbruddsdømte Åna
- Play It Right. Samtaleverktøy for unge. KRUS og RVTS
- Good lives model (KRUS)
- <https://www.krus.no/kurs-og-konferanser>
- <https://www.kriminalomsorgen.no/>
- <https://programbank.no/programoversikt/>

Tiltak i regi av helsetjenesten

- BASIS Behandling av seksuallovbruddsproblematikk i spesialisthelsetjenesten <https://sifer.no/basis/>
- Ny Kurs (tidligere STOP)-tilbudet ved Spesialpoliklinisk enhet (OUS). <https://sifer.no/fra-stop-til-ny-kurs/>
- Det finnes hjelp www.detfinneshjelp.no
- MAP (Møte med Aggresjonsproblematikk) <https://sifer.no/map/>

Eksempler på nettverkstilbud i regi av frivillige og brukerorganisasjoner

- Røde Kors: Nettverk etter soning
- Wayback
- Frelsesarmeens rusomsorg